

‘Waar ik niet tegen kan, is het verlummelen van tijd. Maar de tijd stilzetten is geen probleem’

hij zo diep in een of andere domme film of een serie dat hij er echt niet uit los te weken was. Al stond de verjaardagstaart te wachten op tafel, hij bleef aan het scherm gekleefd. ‘Nog eventjes het einde zien’, mompelde hij dan. Als ik dat nu in de weegschaal leg met het samenzijn dat er had kunnen zijn...”

Uw vader gooide in zijn stervensuur radicaal het roer om. De man die altijd alleen maar televisie had gekeken, werd een fervent lezer. Toen hij de kracht niet meer had om zelf het boek vast te houden, las u hem voor bij zijn ziekbed. “De laatste maanden die ik met mijn vader had, waren tegelijk de mooiste. Naarmate hij steeds verder weggleed, stond ik dichterbij hem. Ook al was hij een gevangene van zijn eigen lichaam, in die tijd was hij sterk en op een bepaalde manier vrij.”

Sinds zijn overlijden leeft u, zoals u in een interview beweerde, ‘met de dood in het achterhoofd’.

“Ik heb me lang onsterfelijk gewaand, tot ver in mijn tienerjaren. Ik dacht dat ik voor alles nog tijd zou hebben, dat alle wegen nog openlagen. Natuurlijk is dat een illusie en dat besef je met name als je met de dood geconfronteerd wordt. De tijd krimpt. Vanaf de dag dat je geboren wordt, heb je maar één zekerheid en dat is dat er een einde aan je leven komt. Veel mensen leven alsof ze tijd zat hebben, maar als puntje bij paaltje komt heeft iedereen tijd te kort. Voor dat laatste gesprek, die laatste aanraking...”

De sterfelijkheidsgedachte kan verlamrend werken. Het kan zo lijken dat het leven niets meer is dan een gestaag naar de dood toe hollen.

“Dat vind ik een te pessimistische kijk. Zeker, er is altijd dat eindpunt waarmee we rekening moeten houden. Maar alles wat we doen, reinigt ook en er begint altijd weer iets nieuws. De tijd raast voorbij maar heeft ook een grote potentialiteit. De tijd is een mogelijkheid. Het is de mogelijkheid om lief te hebben, om vriendschap te geven, om er voor andere mensen te zijn. Je kunt altijd van richting veranderen. We hebben onze toekomst veel meer in handen dan we durven te beweren. Al is het natuurlijk makkelijker om onze verantwoordelijkheid van ons af te schuiven en ons over te geven aan de lethargie.”

U schrijft in uw boek: ‘Luiheid is zelf-destructie in slow motion.’ Leg eens uit.

“Oblomov, het beroemde hoofdpersonage uit de gelijknamige roman van Ivan Gontsjarov, is het prototype van de verveelde, lui mens. Hij is een meesterlijke, onverbiddelijke nietsdoener en uiteindelijk wordt zijn luiheid zijn ondergang. Hij ging nog zoveel doen met zijn leven, maar hij heeft het allemaal laten passeren. Hij komt er niet toe om zich ergens voor te interesseren. De liefde van zijn leven laat hij zomaar aan zich voorbijgaan. Oblomov stelt zijn leven uit tot het voorbij is. Hij denkt: of ik nu iets doe of niets doe, dood ga ik toch. Dat vind ik een erg kwalijke manier van denken. Vergelijk het met een autorit die je al slapend op de achterbank aflegt. Plots ben je op je bestemming en je denkt: ‘Ho, dat is rap gepasseerd!’ Ik wil niet in slaap vallen en op een dag wakker worden en denken: ‘Ho, ben ik nu al oud!’ Ik wil

bewust bezig zijn met mijn leven.”

Als je op de achterbank slaapt, ben je wel nooit wagenziek. Die ellende gaat aan je voorbij.

“Het leven is een vervlechting van mooie en lelijke ervaringen. Pijn hoort erbij. Het vraagt maturiteit om daarmee om te gaan, maar wat is het alternatief? Als een struisvogel je kop in het zand steken? Je elke avond lazarus drinken om het verdriet niet te moeten voelen? Je laten ontmoedigen door het leven is geen optie. Je kunt de pijn en de ellende niet ontwijken. Het beste wat we kunnen doen, is ze net proberen het hoofd te bieden. En dankbaar te zijn voor de mooie momenten die je krijgt.”

U trekt in uw boek fel van leer tegen het verlummelen van je tijd en tegen luiheid. Maar de boog kan toch niet altijd gespannen staan? Onthaasting is net iets waar iedereen tegenwoordig voor pleit.

“Ik pleit er ook helemaal niet voor dat we blind met de ratrace zouden meedoen en onszelf kapot zouden jagen. Ons westers, kapitalistisch systeem denkt ontzettend in nutstermen. Alles moet geld opbrengen, *time is money*. Daar zet ik me tegen af. Dat nutsdenken is kwalijk, want het reduceert ons mensen tot een ding. Het systeem maakt van ons een schakel in de machine.

“Wat ons het meeste tot mens maakt, zijn juist ‘nutteloze’ tijdsbestedingen als vriendschap en liefde. Het neoliberalisme bepaalt heel sterk hoe we hier in het Westen tegen de tijd aankijken. Want wat noemen we een geslaagde dag? Dat is een dag waarop we hard gewerkt hebben. Als we de hele dag met onze kinderen in het park geravot hebben, voelen we ons schuldig, want we hebben zogezegd niets gedaan. Hoezo niet? We hebben juist iets veel essentiëlers gedaan dan als we achter ons bureau hadden gezeten.”

U schrijft u in uw boek: het goede duldt geen dadeloosheid.

“Waar ik niet tegen kan, is het dwaas verlummelen van je tijd, de existentiële verveling. Ik heb moeite met passiviteit, met een niet-bewust met je tijd omgaan, met de overtuiging dat je niet over jezelf en de wereld hoeft na te denken. De tijd bewust stilzetten is geen probleem. Dat is net goed. Je kunt heel bewust op je stoel gaan zitten en met een glas wijn in je hand naar de blaadjes kijken. Dat is ruimte nemen voor jezelf, voor reflectie. Dan stel je een daad. Bidden kan een daad zijn. Filosoferen kan een daad zijn. Bewuste ontspanning is recreatie en dus nog altijd creatie. Iemand die een sabbatjaar neemt, noem ik niet lui. Het vraagt net heel veel moed om dat te doen. Wie viervijfde werkt om voor de kinderen te zorgen of te gaan schilderen of weet ik veel, is niet lui. Zo iemand stelt een daad. Dat is niet wachten voor de tv of voor een spelconsole tot de tijd passeert. Het is essentieel om jezelf om de zoveel tijd te resetten, om je af te vragen of je wel de goede kant uitgaat.”

Niet iedereen kan zich de rustpauze van een sabbatjaar veroorloven of minder gaan werken.

“Daar ben ik me van bewust. Veel mensen zullen zeggen: die filosofe heeft makkelijk praten met haar verzet tegen de ratrace... Ik

heb het geluk dat ik niet van maandag tot vrijdag en van negen tot vijf moet werken. Dat soort stiptheid is trouwens onmogelijk in mijn beroep, zoals in veel creatieve banen. Creativiteit is niet afdwingbaar. Je bent niet creatief tussen negen en vijf. Soms doe je er lang over tot er een klik ontstaat. Ik kan niet achter mijn bureau gaan zitten en zeggen: nu moeten de ideeën komen, nu moet ik grote inzichten krijgen. Onmogelijk.”

Hoe werkt creativiteit dan wel?

“Je kunt het niet afdwingen maar je kunt ook niet gaan zitten wachten op de ingeving. Je moet de creativiteit aanwakkeren door jezelf voortdurend met ideeën te voeden. Ik lees veel. Ik ben nu bezig aan een tweede boek, over het populisme in de politiek. Het intrigeert me waarom mensen daarin trappen, waarom ze daar niet dieper bij nadenken. Ik lees wat andere filosofen daarover geschreven hebben. Ik voed mijn brein met prikkels en vervolgens gaat het met al die legoblokjes iets bouwen. Omdat het grootste deel van mijn werk zich in mijn hersenpan afspeelt, vind ik wachten trouwens niet erg. Ik ben constant met iets bezig. Dus als iemand me ziet staren... ik ben gewoon aan het werk. *(lacht)*”

De meeste mensen hebben wel een hekel aan wachten en vinden het tijdverlies.

“Wachten is een onderschat filosofisch fenomeen. We wachten constant. Iedereen doet het. We zijn wachtende wezens. Wachten hoeft niet altijd negatief te zijn. Het kan juist ook een gelukzaligheid zijn. De Duitse filosoof Rodion Ebbighausen onderscheidt drie vormen van wachten. *Langweilen* is het passief wachten, het nutteloos en gerekt wachten. Dat is zoals Vladimir en Estragon wachten op Godot. Daarnaast is er de *Furcht*, de angst. Dat is het wachten op de tandarts of op de dood. De derde manier is de *Sehnsucht*, het verlangend wachten, op je geliefde, op zijn telefoontje, op de avond dat hij komt. Ik

Alicja Gescinska

- 1981 Geboren in Warschau, Polen
- 1988 Gezin vlucht naar België
- 2003-2007 Studie filosofie aan de Universiteit Gent, afgestudeerd met grootste onderscheiding
- 2007-2008 Onderzoeksjaar aan

de Universiteit van Warschau

- 2008-2012 Doctoraat aan de Universiteit Gent over het denken van de Duitse wijsgeer Max Scheler en de Poolse filosoof Karol Wojtyła, de latere paus Johannes Paulus II

- 2011 Boek *De verovering van de vrijheid* (Lemniscaat). Werd bekroond met de Prijs deMens.nu en genomineerd voor de Socrates Wisselbeker
- Samen met haar vriend heeft ze een zootje van één, Eliaz

denk dat er nog meer vormen van wachten zijn, mengvormen. De zwangerschap is enerzijds een angstig wachten op de bevalling, maar anderzijds ook een verlangend uitkijken naar het kindje. Je kunt bang zijn voor de dood, maar op een bepaald moment toch heel graag de overstap willen maken.”

U lijkt volstrekt in balans en in control. Hebt u dan nooit het gevoel dat u dingen moet doen?

“Voor alle duidelijkheid: ik verspil ook tijd. Het is niet zo dat ik het grote inzicht heb gehad en me daar volledig aan kan houden. Maar ik leef niet volgens de *time is money*-norm en ik heb het gevoel dat ik de tijd indeel en niet de tijd mij. Ik ben geen slaaf van de tijd, al heb ik wel een groot gevoel van moeten. Als ik nu niet dat tweede boek afmaak, krijg ik daar geen straf voor en toch ervaar ik het als een verplichting. Ik durf het woord bijna niet in de mond te nemen maar het is een morele verplichting. Ik moet dingen gezegd krijgen, opschrijven, de wereld insturen. Als je iets kunt betekenen, moet je dat ook doen. Het is als wanneer je iemand ziet verdrinken en jij kunt zwemmen: dan heb je de morele plicht om die persoon uit het water te halen.

“Ik zie dingen fout lopen in deze maatschappij. Het leven heeft me de mogelijkheid gegeven om daar tegenin te gaan. Dan heb ik de plicht om dat te doen. Dat is een heel ander moeten dan het moeten van de ratrace. Ik pleit voor kritisch burgerschap. Ik wil dat mensen nadenken over wat ze met hun tijd en hun leven doen. Lezers antwoorden me vaak: maar we moeten al zoveel! Dan vraag ik ze: wat moet je? De ratrace zuigt mensen leeg, maar ze laten zich ook leegzuiwen. Blind in de ratrace zitten is een vorm van dadeloosheid. Ik wil dat mensen actie ondernemen, wat hen opnieuw ademruimte zal geven.”

U was zeven toen u naar België kwam. Heeft de geschiedenis u meer getekend dan de westerse kinderen met wie u opgroeide? Weinig mensen hier hebben zo'n duidelijke breuk ervaren in hun leven.

“Ik heb er in elk geval het besef aan overgehouden dat ik het leven dat ik hier leid kan veranderen. Zoals mijn ouders hebben gedaan: ze hebben de auto volgestouwd, de kindjes ingeladen en zijn vertrokken om een ander bestaan op te bouwen. Dat kan ik ook. Mijn leven hier in Gent is een keuze. Het is niet zo dat ik hier nu toevallig ben en dat ik het daar dan maar mee doe. Neen. Ik stel me vaak de vraag: wil ik dit echt? Ik laat het leven niet zomaar op me afkomen.”

Uw boek is opgehangen aan herinneringen.

“De Duits-Nederlandse psychoanalist en schrijver Hans Keilson heeft gezegd dat je persoonlijkheid je herinneringen bepaalt. Volgens mij is het net andersom. Herinneringen zijn essentieel voor wie we zijn. Je haalt je identiteit uit je herinneringen. Als ik aan jou vraag wie je bent, ga je me dingen vertellen uit je verleden: waar je geboren bent, waar je naar school ging, etcetera. Dat wordt het autobiografisch geheugen genoemd. Stel dat je door een ongeluk een deel van je geheugen verliest, dan ga je aan de hand van wat je rest aan herinneringen jezelf opnieuw definiëren.

“Ik vind herinneringen iets heel mysterieus. Enerzijds bepalen ze je persoonlijkheid, maar anderzijds heb je er helemaal geen controle over. Ik wil mijn vaders stem nooit vergeten, ik hoop dat ik me zijn blik blijf herinneren en zijn aanraking vasthoud, maar mijn herinneringen gaan hun eigen gang. Omgekeerd zijn er dagen die ik uit mijn geheugen zou willen wissen maar dat lukt niet. Het is zoals Cees Nooteboom schreef in *Rituelen*: ‘de herinnering is als een hond die gaat liggen waar hij wil.’”

U hebt een zootje van een jaar. Gaat de tijd sneller nu hij er is?

“Naar mijn gevoel raast de tijd altijd. Wat wel vreemd is: sinds het moment dat ik wist dat ik zwanger was van Eliaz, heb ik de behoefte om alles op te schrijven. Ik heb een dagboekje dat aan hem gewijd is en daarin staat de dag dat ik wist dat het een jongetje was, de dag dat we zijn naam gekozen hebben, de dagen dat hij naar een grotere pampersmaat ging, de dag dat hij zijn eerste tandje kreeg... Ik weet niet precies waarom ik het doe. Ik weet van mezelf niet wanneer ik van pampersmaat veranderd ben en dat vind ik helemaal niet erg. Misschien vind hij het later niet eens leuk om dat allemaal te weten, maar ik hou het allemaal bij. Tot zijn acht maanden heb ik zelfs iedere voeding opgeschreven. Daar ben ik wel mee opgehouden. Op een bepaald moment vond ik mezelf toch een beetje raar.”

Is het een poging om de tijd te stollen?

“Het is, denk ik, een poging om de mooie momenten vast te houden. Omdat mijn geheugen onbetrouwbaar is, moet ik het heft in handen nemen.”

Bent u bang om ouder te worden?

“Neen, totaal niet. Integendeel. Ik hoop echt dat ik de dag mag meemaken dat ik mijn grijze haren ’s ochtends in een dotje kan doen en mijn rimpels in de spiegel kan bekijken. Dan zal ik zo gelukkig zijn.”

Kan de liefde blijven duren?

“Toen mijn vriend en ik pas een relatie hadden, zei hij me: ‘Vandaag zie ik je voor altijd graag.’ Dat vond ik zo vreemd. Bedoelde hij dat hij me alleen die dag graag zag? Inmiddels begrijp ik het beter. Op die dag zag hij me graag voor de eeuwigheid en ook al houdt hij straks niet meer van me, dat moment zal altijd blijven kloppen. Max Scheler, de filosoof op wie ik promoveer, heeft gezegd dat de liefde een categorie is van de eeuwigheid. Als een echtbaar komt te overlijden, zien ze elkaar dan nog graag? Op het eerste gezicht zou je zeggen van niet, want ze zijn dood. Maar iets van dat graag zien, dat pure van hun liefde dat er is geweest, blijft voor de eeuwigheid bestaan.”

Volgende aflevering

Tv-maker en filosoof Jan Leyers: ‘Als je alle aanbevelingen van de *Flair* en alle regeltjes volgt, en gezond leeft en je geld veilig belegt, dan komt er toch een moment van: allemaal de boom in’